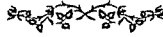

TÜRK İSLAM GELENEĞİNDE FETİHNAMELER

Harun ER*

Özet:

Türk İslam devletlerinde, kazanılan savaşlar sonunda alınan yerleri, komşu ülke hükümdarlarına, ülke içinde de şehzade ve valilere bildirmek amacıyla hazırlanan belgelere Fetihname adı verilmektedir. Ayrıca Müslüman Türk milletinin, savaşları emperyalist bir maksatla yapmadıklarının, aksine önceki idarecileri tarafından ezilen, zulme uğrayan insanlara adaleti götürmek ve din-i mübini bütün insanlığa ulaştırmak niyetiyle yapıldığının bilgilerini vermektedir. Fetihnameler, yerine ve muhtevasına göre zafername, sefername, gazavatname, beşaretname veya tehditname olarak da isimlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fetihname, Zafername, Gazavatname, Fetih, Harp.

In Islam and Turkish Islam Nation in the Fetihname

Abstract:

In Islam and Turkish Islam nations, the documents that are prepared to inform the conquered places in the wars to the emperors of neighbouring nations, and in the nations to prince and the governer of province, are called "Fetihname." And also, it informs that Turkish Muslim societies didn't battle with an imperialist aim, on the contrary to provide justice to the people who faced persecution by their former governer and for the aim of conveying the belief of God to all of the people. Fetihnamses are called, Zafername, Sefername, Gazavetname, Beşaretname or Tehdidname according to their contents and spaces, too.

Key Words: Fetihnâmes, Zafernâme, Gazavetnâme, War, Conquest.

---

* *Aybastı İlçe Müftülüğü*

1. FETİHNAMELERİN MENŞEİ VE ÖNEMİ

İslam sancağı altında Hz. Peygamber ve sahabiler tarafından gerçekleştirilen zaferlerle dolu sefer ve savaşlar için, genellikle “fetih” terimi kullanılmaktadır. İslam dünyasında fetihlerle ilgili çok zengin bir edebiyat bulunmaktadır. Kronolojik esaslara göre kaleme alınmış klasik tarih kitaplarından başka, bir şehir veya bölgenin fethine dair müstakil kitap ve risaleler de yazılmıştır.¹ İslam fütihat tarihinde önemli bir yere sahip olan Türkler’in İslam’ı kabul etmeleriyle, fetihlerle ilgili literatür çok daha zengin hâle gelmiştir. Çünkü Oğuz destanında hedef gösterilen büyük nehirlerle ve büyük denizlere varma ideali bu milletin Müslüman olmasından sonra ilayî kelime-tullah hâlini almış ve sınır tanımayan fetihler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu fetihler sonucu ortaya çıkan edebiyatlardan biri de şüphesiz ki fetihnamelerdir.

Savaşları konu edinen fetihnameler, kimi zaman zafername, kimi zaman gazavatname, beşaretname, tehditname, sefername gibi çeşitli adlar altında, yazıldığı kitlelere göre farklı üsluplarla karşımıza çıkmaktadır. Beşaretnameler Müslüman halka müjdeleme amacıyla yazılırken, tehditnameler gayrimüslimlere korku vermek mahiyetinde yazılmıştır. Bu eserler, düşman içlerine yapılan akınları, düşmanın yenilmesiyle biten savaşları, bir şehrin ya da kalenin alınışını mutantan bir şekilde hikâye etmektedirler.² fetihnameler’in İslam fütihat tarihinde önemli bir yere sahip olan Türklerde de “muştuluk” şeklinde isimlendirildiği 15.yy. Türk kaynaklarında görülmektedir.³ Fetihnameler’i edebî metinler olarak gören ve sadece edebiyata mal eden kimi araştırmacılara göre ise; düşmanın yenilgisiyle biten savaşlar “Zafername”, bir şehrin ya da kalenin alınışını anlatan eserler de “Fetihname” şeklinde adlandırılarak bir ayrıma gidilmiştir.⁴

Savaşların ardından süslü ifadelerle kaleme alınan bu eserler (mektuplar), genellikle sefaret heyetleriyle ve ganimet olarak alınmış hediyelerle dost devletlere bir müjde olarak gönderilirken, düşman devletlere ise, tehdit amacıyla gönderilirdi.

2. FETİHNAMELERİN ŞEKLİ

İslam ve Türk İslam devletleri, adalet ve eşitliğe dayanan bir ahenkle fethedip idareleri altına aldıkları yerlere Allah inancının ve imanının huzurunu da taşıyarak yeni bir dünya düzenini amaçlamışlardır. Amaçlanan bu dünya düzeni, fetihnameler ile dost-düşman bütün devletlere ifşa edilmiştir.

1 Hasan Aksoy, “Fetihname”, *TDV Ansiklopedisi*, c. 12, s. 470.

2 Turgut Karacan, *Sabit Zafername*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, s. 5.

3 Aksoy, a.g.m., s. 471.

4 Karacan, a.g.e., s. 5.

Türk İslam devletleri savaş meydanlarında kazandıkları başarıları, o günün haberleşme imkânlarının en iyisi olan fetih mektuplarıyla çevre devletlere duyururken, cep-helerde kazandıkları başarıları cephe gerilerine kadar taşımışlardır. Başka bir ifadeyle başarılarını tescillemişlerdir. Bunun gibi birçok önemli misyona sahip olan fetih mektupları, genel hatlarıyla belirli prensiplerle oluşturulmuşlardır.

a) Fetihnamelerin Şekli

Mukaddime sayılabilecek baş kısmı gönderildiği yerin durumuna uygun ayet, hadis ve kelam-ı kibarlarla süslenen ve diplomatiğin mühim belgelerinden olan fetihnamelerin özel yazılış şekilleri vardır. Genellikle mesnevi tarzında yazılan eserler, Allah'a hamd, Peygamber Efendimize salavat ile başlamaktadır. Dört halifeye, Hz. Ali'nin oğullarına, Hz. Hamza'ya ve Hz. Abbas'a methiyeler düzülür de görülmektedir.⁵ Fetihname hangi devlet büyüğü tarafından yazdırılmışsa, o devlet büyüğü, soyu ve sülalesi methedilirdi. Ve yine bu devlet büyüğünün üstün cesaretlerinden övgüyle bahsedilmektedir. Daha sonra esere konu olan mevzu ise uzun uzadıya abartılı bir şekilde anlatılmaktadır. En son bitiriş sözüyle de esere nokta konulmaktadır.⁶

Şekil olarak kendi dönemlerinin edebî özelliklerini de taşıyan bu eserlerde konu vezinli, kafiyeli ve veciz sözlerle ifade edilmektedir. Ayrıca süslü ifadelerle anlatılan konu, görsel olarak da okuyucusuna süslü bir şekilde sunulmaktadır. Konu başlıkları metinden farklı renkte yazıldığı gibi bazen de yaldızlı harflerle yazıldığı görülmektedir. Metinlerde geçen beyitler de farklı renkte mürekkeplerle yazılarak ya da kırmızı renkli noktalarla işaretlenerek dikkat çekmeleri sağlanmaktadır. Bu eserlerde her sayfa kenar çerçeveleriyle süslenmektedir. İçinde besmele bulunan başlık çerçevesi ise altın sarısı, mavi, siyah ya da gümüş renkli mürekkeplerle çizilmektedir.

b) Fetihnamelerin Yazılmasında Kullanılan Malzemelerin Özellikleri

Fetihnamelerin yazılış amaçlarından biri de hiç şüphesiz ki, devletin gücünü ve ihtişamını dosta düşmana göstermektir. Bunun içindir ki, dost devletlere ganimet olarak alınmış hediyelerle, düşman devletlere ise alınan esirlerle birlikte gönderilmekteydiler. Bununla da yetinilmeyip dönemin en meşhur edebiyatçılarına, âlimlerine veya yüksek devlet memurlarına abartılı ifadelerle kaleme aldırılmaktaydılar. Bu eserler muhteva yönünden ve tehdit veya tebşir yönünden gücü ve ihtişamı yansıttığı gibi, kullanılan malzeme açısından da yansıtılan güce ve ihtişama yakışır mahiyette olmak zorundaydı. Gönderildiği yerde dönemin devlet adamının ve dolayısıyla devletin ihtişamını temsil eden eserlerin, herhangi biri tarafından yazılmış veya yazdırılmış eserler gibi adi meşin kaplı bir cilt içinde kaba bir kâğıt üzerine adi bir mürekkep

5 Nizamüddin Şamî, *Zafername*, Çev.: Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 4.

6 Aksoy, a.g.m., s. 470.

gibi yazı malzemeleri kullanılarak kaleme alındığı düşünülemez. Özellikle Osmanlı Devleti'nde "nâme-i hümayun" kategorisinde değerlendirilen fetihnameler, son derece modern malzemelerle kaleme alınmışlardır.⁷ Kaliteli bir mürekkeple, yukarı İtalya menşeli gibi Avrupa kâğıtlara yazılan eserler altın yaldızlarla süslenirdi. Başlıklar altın yaldızla yazılırdı. Başlık çerçeveleri ise altın sarısı, mavi, siyah, kırmızı, gümüş gibi çeşitli renk seçenekleri olan mürekkeplerle çizilmekteydi. Modern bir cilt tarzıyla ve orijinal derilerle de ciltlenmekteydi.⁸ Ayrıca ciltleme işinde farklı renkte derilerin ve ebruli sanatının da kullanıldığı görülmektedir. Bu eserlerde aharlı kâğıtların da kullanıldığı görülmüştür.⁹ Çünkü aharlı kâğıtlar eskidikçe daha da güzelleşip kıymeti artmaktadır; dolayısıyla zaman zaman tercih edilmişlerdir.

c) Fetihnamelerde Kullanılan Yazı

Fetihnamelerde bir maksat amaçlanmış ve bu maksadın kaybolmaması için de birçok unsura dikkat edilmiştir. Bu unsurlardan biri de kullanılan yazıdır. O günün şartlarında haberleşme araçlarının en iyilerinden biri olan fetihnameler amacın hasıl olabilmesi için muhataplarının anladığı bir dilden olmalıydı. Bununla birlikte kendi kültürünün, yazısının, dilinin zenginliğini ve sanatsal güzelliklerini de yansıtmalıydı. Çünkü kötü bir hat ile yazılmış, imla yanlışları olan, fasıl başlıkları yerli yerinde olmayan bir yazıyla¹⁰ amaçlanan maksada ulaşılamazdı. Savaş meydanlarındaki başarılar alınan esirlerle, ganimetlerle dosta düşmana gösterilirken; kültürel alandaki üstünlükler de dildeki zenginlikle ve yazıdaki sanatla, bir parçada olsa bu eserlerde gösterilmekteydi. Bu nedenle günümüzde dahi fetihnamelerin tarihî değerleri kadar, edebî değerleri gibi farklı yönleri de dikkatlerden kaçmamaktadır.

Kimi fetihnamelerde inşa kaygısı güdülerek ağır bir dil kullanılırken¹¹, kimilerinin ise sanat özentisinden uzak tamamen halkın anlamasını hedefleyen sade bir üslup kullanılmıştır. "Selis ve güzel olan söz odur ki, halk onu anlar; münevverler de onu beğenmemelik etmezler."¹² sözü gereği, kimi eserlerin yazılmasında kelime oyunlarından ve lafiz sanatlarından uzak olması şart koşulmuştur.

Fetihnameler sanat kaygısı taşısın ya da taşımaması genellikle kaleme alındığı ülkenin resmî dili ile yazılmışlardır. Selçuklularda devletin resmî dilinin Farsça olması hasebiyle eserler Farsça olarak yazılmışlardır.¹³ Osmanlı devletinde ise durum biraz

7 Aksoy, a.g.m., s. 470.

8 Kıvâmî, *Fetihname-i Sultan Mehmed*, Hazırlayan, Franz Babinger, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.

9 Cizyedarzâde Ahmet Bahâüddin Efendi, *Fetihnâme-i Bâhâüddin el-Bursevî*, TSMK, Hazine No:1428.

10 Halil İnalçık, Mevlüt Oguz, *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han.*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978, s. VIII.

11 Cizyedarzâde Ahmet Bahâüddin Efendi, *Fetihnâme-i Bâhâüddin el-Bursevî*, TSMK, Hazine No:1428.

12 Nizamüddîn Şamî, *Zafernâme*, Çev.: Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 12.

13 Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi*, İstanbul 1978, s. 8, 106.

farklılık göstermektedir. Genel olarak Türkçe, Arapça, Farsça olarak yazılan eserler iç otoriteyi güçlendirmek adına ülke içinde okunacaksa Türkçe olarak yazılırlardı. Yeni fethedilen ülkelerin ya da bölgelerin halkına okunmak için gönderilen fetihnameler ise o bölgede yaşayan insanların anlayacağı bir dil ile yazılmaktaydı. Fatih Sultan Mehmed'in Otlukbeli zaferinin ardından Doğu Anadolu halkına Uygur harfleriyle yazılmış ve o bölgede kullanılan terimlerle yazılmış bir Fetihnâme göndermesi bunun örneklerinden bir tanesidir.¹⁴

Bu tür eserlerde çeşitli hat sanatları da kullanılmıştır. Nesih hattı¹⁵, talik hattı, talik-kırma hattı¹⁶ ve rika hattı en çok kullanılanlar arasındadır.

3. FETİHNAMELERİN MUHTEVASI

Mukaddime sayılabilecek baş kısmı gönderildiği yerin durumuna uygun ayet, hadis ve kelam-ı kibarlarla süslenen fetihnamelerin muhtevası genellikle şu şekilde olmaktadır. Önce Allah'a hamd, Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e salavat, padişah için tebaanın işlerinin düzenlenmesi ve zulmün önlenmesinin gereği gibi konulardan bahsedilir. Daha sonra düşmanın ne sebeple cezalandırıldığı, padişahın hareketi, asker sayısının durumu, düşmanın durumu gibi savaş anına ait bilgiler verilir. Allah'ın padişaha yardımı, düşmanın yenilmesi, Allah'a şükür ve düşman ülkesinin zapt edilmesi gibi konulardan bahsedilir. En sön ise çevre devletlere zafer haberinin gönderilmesi ve bu fetihnamenin kimle gönderildiği gibi konulardan bahsederek, padişahın Allah'a duasıyla bitirilmektedir. Allah'a hamd edildikten sonra Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e işaret edilmektedir. Allah'ın insanlara hak yolu göstermek için peygamberler gönderdiğinden bahsedilirken, "Bu peygamberlerden mertebe ve makam itibarıyla birincisi, elçilik cihetiyle sonuncusu" şeklinde Peygamber Efendimiz (s.a.s.) yüceltilmektedir ve bu yüceltme medih ve senalarda bulunan beyitlerle, şiiirlerle devam etmektedir. Dört halifeden de övgüyle bahsedilmektedir. Hz. Ebu Bekir'in sadık bir dost olmasından, Hz. Ömer'in cesaretinden, şeytana yolunu şaşırtan heybetinden, Hz. Osman'ın hayâ sahibi olmasından, Hz. Ali'nin düldülünden, zülfikârından, haşmet ve vakarından süslü sözlerle bahsedilmekte ve hepsine dualarda bulunulmaktadır.¹⁷ Esere konu olan padişahın ya da devlet adamından da övgüyle bahsedilmektedir. Bütün bu yüceltme ve övgülerden sona fetihnamelerin yazılmasına sebep olan ve zaferle sonuçlanan savaşlardan bahsedilmektedir. Kimi zaman başka bir devletin iki devlet arasına fitne sokması,¹⁸ kimi zaman da iki devlet savaş hâlindeyken diğer devletin fır-

14 Aksoy, a.g.m., s. 470.

15 Kıvâmî, a.g.e.

16 Cizyedarzâde Ahmet Bahâüddin Efendi, *Fetihnâme-i Bâhâüddin el Bursevî*, TSMK, Hazine No:1428.

17 Şamî, a.g.e, s. 6.

18 Halil İnalçık - Mevlüt Oguz, *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978, s. 74.

satı ganimet bilip saldırması¹⁹ ya da yapılan antlaşmaların bozulması gibi sebeplerin neden olduğu savaşlar uzun uzadıya anlatılırken, düşmanın nasıl cezalandırıldığından da bahsedilmeden geçilmemektedir.

Savaş başlamadan önce padişah bütün beylere, paşalara ferman gönderip huzurunda toplamaktadır. Huzurunda toplanan beylerin ve paşaların hatırlarını sorduktan sonra düşmana karşı yapılacak savaştan ve savaşta başarı kazandıkları takdirde dilediklerinden ziyade ödüllendirilecekleri²⁰ gibi değişik isteklendirme şekillerini de yine bu eserlerde görmekteyiz. Aynı şekilde bu tür eserlerde savaş anına ait de pek çok bilgi bulunmaktadır. “Öldürenlerimiz gazi ve ölenlerimiz şehit olup dünya ve ahiret muratlarına vasil olalım” felsefesiyle hareket eden İslam askerlerinin nasıl kahramanlıklar gösterdiklerinden bahsedilmektedir. Savaşlarda kahramanlıklar gösterenlerin yanı sıra, düşman askerlerinin çok fazla olmasından ürkip savaşmadan dağılan ve savaş meydanından kaçan askerlerden de bahsedilmeden geçilmemektedir. Ve bu askerlere padişahın verdiği cezalar da fetihnamelerin sayfaları arasında yer almışlardır. Kimi askerlere değnek vurulmuş, kimilerinin de tımarları ellerinden alınmıştır.²¹ Daha sonraki seferlerde de düşman karşısından kaçmamaları için nasihatle bulunulan askerlere, böyle bir durumun tekrarlanması hâlinde ise memleketi terk etmeleri gerektiği gibi büyük cezalara çarptırılacakları söylenmiştir.²²

Fetihnamelerin içerdiği konulardan birisi de padişahların savaştan önce, savaş anında ve savaştan sonra yaptığı dualardır. Savaştan önce padişahın yatsı namazından sonra, nafile namazlar kılıp dualar ettiği görülmektedir.

a) Fetihnamelerde Tarihi Bilgilere Atıflar

Fetihnamelerde savaşlar, o günün kelimeleriyle, deyimleriyle, vecizeleşmiş sözleriyle anlatılırken, tarihin kaydettiği gerçeklere aykırılık göstermemektedir. Aksine tarihin kaydettiği olaylara paralellik göstermektedir.

Tarihi gerçeklerden biri olan Karamanoğulları ile Osmanlı Devleti arasında yapılan “Yenişehir barış antlaşması”ndan da dönemin eserlerinde şu şekilde bahsedilmektedir: “Bizans tekfurunun fitnesine inanıp Osmanlı Devletiyle savaşan Karamanoğulları hatasını anlayıp, ... Karamanoğlu bu melunun sanatını müşahede ederek başına geleceği bildi ve beylerini bir yere cem edip elbette buna bir çare görün, ben bu işe pişman oldum [dedi]. Beyler ve iş erenleri bir yere gelip müşavere eylediler. Buna tekrar padişaha varıp ve yüz yere koyup müracaat eylemekten gayri bir muacele bulmak mümkün olmadı. Ve öyle edecek olup dest-âviz hediyeler düzüp ve ulular padi-

19 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 7.

20 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 56.

21 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 28.

22 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 56.

şahı âlem penah hazretlerinin divanühümayunlarına gelip ve cümlesi yüz yere vurup, aman elaman deyip padişahın damanına sarmaştılar.” şeklinde tasvir edilmektedir.²³

İstanbul’un fethinde Şehzade Orhan’ın yakalanıp idam edilmesine kadar,²⁴ Osmanlı Devleti’ni uğraştıran başlıca sorunlardan biri olan Yıldırım Bayezid’in oğulları arasındaki mücadeleye de yine bu dönemin eserlerinde oldukça geniş yer verilmektedir. Eserlerde “düzme” diye geçen olay; “...tekfür dedikleri melun düzme dedikleri habisi çıkarıp bunca altın ve hazine verip eyitti kim, var imdi göreyim seni, benümdür diye dava eyle. Ben Âli Osman nesliyim, ben var iken bu taht sana neden müstahaktır, deyü dava edince cümle beyler ve paşalar sana dönüp ve tahtı sana teslim ederler. Kaçan kim tahta çıkarsın kulağın bende olsun. Ben sana her ne talim edersem öyle hareket edip göreyim seni nice padişah olursun.”²⁵ şeklinde tarihi gerçeklere ters düşülmeden anlatılmaktadır.

Fetihnâmeler’de verilen bilgiler o zamanda geçerli olan paranın adı ve evsafı, feth edilen yerlere konulan vergilerin miktarı gibi mali işlere dair bilgilere de değinilerek tarihin farklı yönlerine ışık tutulmaktadır.²⁶ Yine aynı şekilde bu eserlerde bahis konusu olan fetihlerde, seferlerde hangi dönemlerde hangi padişahların tahta cülus ettikleri, hangi paşaların hangi padişahların vezirleri, sadrazamları olduğu gibi bilgilere de ulaşılmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde kaleme alınan Fetihnâme türü eserler, vaktinde geçer akçe vaziyetinde olup, tarihçilere kaynak olan Tevarih-i Âl-i Osman’dan istifade etmişlerdir.²⁷ Bu da gösteriyor ki Fetihnâmeler başlı başına tarihe ait bilgiler içermektedir. Bununla birlikte bu eserlerde epik bir dil kullanıldığı için zaman zaman doğrulardan uzaklaşıldığı da görülmektedir. Yıldırım Bayezid’in Ankara savaşında Timur’a esir düşmesinden bahseden eserde “Bayezid tevazu ve aciz makamından kabahatlerini itiraf etti. Eğer günahımı affedersen, yaptıklarına bir merhamet hattı çekersen dünyada yaşadıkça ben ve çocuklarım size bendelikten ayrılmayız. Elimizden geldiği kadar canla başla hizmette kusur etmeyiz.” dedi²⁸ şeklindeki bir tasvirin gerçeklerle bir ilgisi kurulamaz. Bahsi geçen örneklerden de anlaşılıyor ki, savaşları konu edinen bu eserler, tarih yazıcılarına küçük de olsa bir edebiyat oluşturmakta ve bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ayrıca tarihî gerçeklere ters düşmeden, tarihî bilgi kapsamında sayılabilen dinî ritüellerde bahsedilmektedir. İlk örnek-

23 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 36.

24 Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askerî Faaliyetleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 38.

25 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 37.

26 Abdurrahman Daş, “Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi’nin Hayatı Eserleri ve Münşeâtı,” Yayınlanmamış Doktra Tezi, Ankara 2003, s. 212.

27 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. VIII.

28 Şamî, *a.g.e.*, s. 310.

lerini geleneksel Türk dininde gördüğümüz Allah (c.c)'a niyaz ederken başını açma usulü,²⁹ fetihname türü eserlerde harp meydanlarında baş açıp Tanrı'ya dua etme³⁰ şeklinde yer almaktadır. Bu uygulamanın Selçuklu ve Osmanlı sultanları arasında rastlanan³¹ bir uygulama olduğu da tarihî bir gerçektir.

b) Fetihnamelerde Ayet ve Hadislerin Kullanım Sebepleri

İslam'ın Arap yarımadasından çıkıp geniş coğrafyalara yayılması, Endülüs'e kadar gidilmesi, Türklerin İslam'ı kabul etmesi ve Osmanlı devletiyle üç kıtanın fethedilmesinin en önemli sebebi şüphesiz ki cihat ile ilgili ayet ve hadislerin yönlendirilmesi ve motive edici gücü olmuştur.

Genel olarak savaşlarda askerleri isteklendirme ve yapılan fetih hareketini sağlam bir temele dayandırmak için zikredilen ayet ve hadisler, fetihnamelerde muhtelif konular için çeşitli sebeplerle kullanılmaktadırlar. Din ilimlerinde delil olarak kullanılan hadisler, edebiyattan hat sanatına, mimariden tasavvufa hatta atasözleri ve deyimlere kadar Müslüman milletlerin eserlerinde geniş bir kullanım alanı bulmuştur.³² Fetihnamelerde de kullanılan hadisler bu eserlere yön vermiş ve muhtevalarına çeşitlilik kazandırmıştır. İçerik olarak Allah'ı hamd, Efendimiz (s.a.s.)'e salavatla başlayan, padişah ya da devlet adamlarına övgüler içeren, daha sonra da eserin kaleme alınmasının sebebi olan fetihten bahsedilen eserde kullanılan ayet ve hadislerin, kullanıldıkları bölümlere göre hem konuları hem de kullanım sebepleri farklılık göstermektedir.

Allah'ı hamd ile ilgili bölümlerde, Allah'ın varlığının delilleri olan âlemin yaratılışı ile ilgili; "Ant olsun ki, onlara gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir? diye sorsan, mutlaka "Allah" derler. O hâlde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar?"³³ gibi ayetler zikredilmektedir. Bu şekilde hayat sahibi her mevcudun, güçlüğü düştüğü bir olay karşısında müşküllerinin çözülmesini dilediği yaratıcının varlığı ve sonsuz kudreti hatırlatılmakta, insanların ise onun önündeki âcizlikleri itiraf edilmektedir. Peygamber Efendimize bulunulan methiyeler de kelamıkibarlarla salavat-ı şeriflerle süslenirken sonra ayet-i kerimelerle pekiştirilmektedir. Sahabilerden bahsedilirken de: "Ashabım yıldızlar gibidirler, hangisine uyarsanız hidayeti bulursunuz."³⁴ şeklindeki hadisler övgü ve yüceltme maksadıyla zikredilmektedir.

29 Ünver Günay-Harun Güngör, *Türk Din Tarihi*, Laçın Yay., 1998 Kayseri, s. 75.

30 Zekeriyazâde, Ferah, *Cerbe Fetihnâmesi*, Çev. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1988, s.76.

31 Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1978, s. 108-109.

32 Veli Atmaca, *Hadisler Bakımından Siyasetnameler III*, Sosyal Bilimler Dergisi, c. 14, Sayı I, Elazığ Ocak 2004, s. 167.

33 Ankebut 29/61.

34 Şâmi, *a.g.e.*, s. 5.

Üslup olarak övgü ve yüceltmelerle başlanan esere, yapılan fetihle ilgili anlatılanlarla devam edilirken “Şüphesiz ki Allah; tuğlaları birbirine kenetlenmiş binalar gibi saf saf olarak Allah yolunda savaşanları sever.”³⁵ gibi cihat ile ilgili ayetler nakledilip, ölürsen şehit, öldürürsen sâ'id anlayışı ile askerlerin fetih ruhu perçinlenmektedir.

İnanan insan hayatının her alanında kendisine sığınılan ayet ve hadisler, bir rehber olarak yapılan savaşlardan önce, savaş esnasında ve savaştan sonraki uygulamalara da temel teşkil etmek amacıyla fetihnamelerde kullanılmışlardır. “Seveceğiniz başka bir şey daha var; Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.”³⁶ gibi ayetlerle İslam askerleri yapılacak savaşlardan Allah'ın izniyle muzaffer olarak çıkacaklarına inandırılmaktaydılar. Bu şekilde sağlam bir itikat ve yüreklerde düşman askerlerinin yüreklerine korku salan manevi bir güç oluşturulmaktadır. “Şehit, ailesinden yetmiş kişiye şefaata edecektir.”³⁷ hadisine de atıflar yapılarak şehidin kıyamet gününde ailesinden pek çok kimselere şefaata edeceği bildirilerek İslam askerinin düşman karşısındaki motivasyonu pekiştirilmiştir.

Sağlam bir itikat ve inanan bir yürekle mücadele eden İslam askerleri, düşmanı psikolojik olarak da çökertmek amacıyla zelzele oluştururcasına tekbirlerle, tehlillerle düşmana karşı ilerlemişlerdir. Bu ilerleyişi “Kıyamet sarsıntısı, dehşet bir şeydir.”³⁸ ayetiyle ilişkilendirmişlerdir. Savaşın her anında İslam askerlerinin hangi emre imtisal edip nasıl bir ruh hâliyle mücadele ettikleri de “(Gerçek müminler) Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenlerdir.”³⁹ şeklindeki ayetler dayanak gösterilerek ifade edilmektedir.⁴⁰ Savaş yapmaksızın alınan yerlerin ahalisine ise yine “Kim iyi iş yaparsa faydası kendinedir, kim de kötülük yaparsa zararı yine kendinedir.”⁴¹ ayeti sebep olarak zikredilerek zerre kadar zarar verilmeksizin ihsanda bulunulmaktadır.

Genel olarak bu şekillerde ve bu sebeplerle kullanılan ayet ve hadislerin bazen de askerlerin Allah Allah nidaları arasında “Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.”⁴² şeklinde zikredildiği görülmektedir.

Bütün bunların dışında ayet ve hadislerin kullanım sebeplerinden biri de; sefere çıkılmadan önce kimi emirlerin Kur'an'a tefe'ül etmeleri olmuştur.

“Fevz ve necâh zamanı olan sabah namazından sonra, Tanrı'nın kelamına temesük ederek şehre gitmek için Kur'an'dan tefe'ül etti, şu ayet çıktı: “Dünya hayatının

35 Sâf, 61/4.

36 Sâf, 61/13.

37 Kıvâmî, a.g.e., s. 248.

38 Enbiya, 22/1.

39 Hucurat, 49/15.

40 Daş, a.g.t., s. 208.

41 Casiye, 45/15.

42 Fetih, 48/3.

durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü ziynetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (afetimiz) gelir de, onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hâle getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklarız.”⁴³ Bu çıkan ayet, muhaliflerin ve şehir ahalisinin noksan ve hüsrânını gösteren vazih bir delil idi. Bundan sonra bir de Hint askerlerinin büyüğü, yardımcısı ve istinatgâhı olan Molu Han niyetine de bir fal açtı; o zaman şu ayet çıktı: “Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Doğrusu hamd Allah’a mahsustur. Fakat onların çoğu (bunu) idrak etmezler.”⁴⁴

Bu iki ayetin manası gayet muvafık ve münâsip idi. Kur’an’ın mucizesi Emîr’in içinde zahir ve malum oldu. Bu da Emîr’in, Allah’ın teyidine mazhar olduğuna bir delildir.” şeklinde yapılacak sefer niyetine Kur’an’dan fal açmış ve çıkan ayetlerin gereğince hareket edilmiştir.⁴⁵

c) Fetihnamelerde Harp ile İlgili Bölümler

Değerli birer tarihî kaynak niteliği taşıyan fetihnameler, elde edilen zaferin hemen ardından kaleme alındıkları için çok fazla bilgi kaybına uğramadan öncesi ve sonrasıyla beraber, ilgili savaşlarla alakalı geniş bilgiler vermektedir. Dinî anlayışa göre; “Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah’tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.”⁴⁶ ayeti mucibince Müslümanların ezelden mansur oldukları⁴⁷ inancıyla kaleme alınan bu eserlerde sefere çıkılmadan önce neler yapıldığı, harp esnasında yapılan hileler, taktikler gibi malumatlar ve savaş sonrası yapılanlar veya yapılması gerekenlerle alakalı çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

Harp öncesinde, devlet erkânı toplanarak çıkılacak sefere karar vermektedir. Savaşa karar verdikten sonra beylerbeyi olanlarına, sancak beylerine, subaşlarına ve askerlikle ilgili olanların hepsine “ahkâm-i şerife” yazılarak hazırlık yapmaları, savaşa katılmak üzere toplanmaları emredilmektedir.⁴⁸ Sefer mühimmatı görülüp yenileri ve sipahilerden asker toplanmaktadır.⁴⁹ Toplanan askerın düşman askerine denk

43 Yunus, 10/24.

44 Nahl, 16/75.

45 Şamî, a.g.e., s. 228.

46 Saf, 61/13.

47 Kıvâmî, a.g.e., s. 33.

48 Tansel, a.g.e., s. 50.

49 İnalçık-Oguz, a.g.e., s.12.

olmadığı durumlarda ise; atlı ya da yaya, çomak atmaya gücü yeten çocukların bile orduya katılmaları için ferman çıkarılmaktadır. Savaşta önce özel atlar yetiştirildiği de görülmektedir.⁵⁰ Padişah fermanıyla düşmana her türlü gıda satışının yasaklandığı, ambarlarındaki bütün erzakların yağmalandığı ve buna bağlı olarak düşman ordusunun yaraya saracak yumurta bulamadığı⁵¹ da rastlanan bilgilerdendir.

Harp öncesi düşmandan haber almak için casusların gönderilmesi ise en sık karşılaşılan uygulamalardan birisidir.⁵² Ayrıca düşman askerlerinin geçeceği yollar üzerinde engeller oluşturmak, her ne kadar derbent var ise, buraları ağaçlarla kapatmak,⁵³ stratejik noktalara kaleler yaptırmak, bu kalelere toplar yerleştirmek⁵⁴ ve düşman karşısında mevzilenererek düşmanı gözetlemek,⁵⁵ harp öncesi yapılan faaliyetlerdendir. İstanbul'un fethinden önce boğazın en dar yerinde ve tam Anadolu Hisarı'nın karşısına yapılmış olan boğaz kesen kalesi (Rumelihisarı) ise bunun en güzel örneğidir.⁵⁶ Son olarak ise eserde geçtiği gibi⁵⁷ psikolojik altyapı da oluşturularak harp öncesi hazırlıklar tamamlanmış olur. Ayrıca savaşa katılacak askerlerin amel defterleri gibi eksiksiz vasiyetnameler yazdıkları da görülmektedir.⁵⁸ Bütün bu hazırlıklardan sonra ise, düşmana galip gelmek askerin çokluğu veya azlığı ile değil, yalnız yaradanın yardımıyla olduğuna olan inançtan dolayı Allah'a tevekkül ederek, istiâze duaları okunarak⁵⁹ Allah'tan yardım istenmekte ve gece yarısı abdest alınıp iki rekât namaz kılınmaktadır.⁶⁰

Savaş esnasında her yerde "Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder."⁶¹ ayetleri işitilmekte ve tekbirlerle, tehlillerle "Kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir."⁶² ayetinde ifade edildiği gibi zelzele oluyormuşçasına ilerleyerek düşman psikolojik olarak çöktürülmektedir. Ayrıca mücahitler yedi başlı ejderha gibi giyinip kuşanarak, kulaklarına paçavra gibi bezler sararak ve bellerine kaza (savaş) kemerleri takarak düşmana korku vermeyi amaçlamaktadırlar.⁶³

50 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. 82.

51 İncılık-Oguz, *a.g.e.*, s.17

52 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. 38.

53 İncılık, Oguz, *a.g.e.*, s. 44.

54 Tansel, *a.g.e.*, s. 45.

55 Şamî, *a.g.e.*, s. 100.

56 Karacan, *a.g.e.*, s. 83-84.

57 Şamî, *a.g.e.*, s. 56.

58 Zekeriyazâde, *a.g.e.*, 46.

59 Zekeriyazâde, *a.g.e.*, s. 35.

60 Şamî, *a.g.e.*, s. 30.

61 Fetih, 48/3.

62 Hac, 22/1.

63 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. 59.

Harbin seyri aşamasında savaş anında giyilen elbisenin de önemine değinilmekte ve “yağmur başladı öyle şiddetli yağdı ki oklar yaylar bozuldu. Esvaplar çizmeler suya battı. Sarıklar öyle ıslandı ki başlarda taşınmaz bir hâle geldi. Düşman askerleri yünden esvap giymişlerdi, onlara bir şey olmadı. Oldukları yerde rahat hareket ettiriler.” şeklindeki ifadelerle her türlü hava şartlarına uygun elbiselerin giyilmesi durumunda daha rahat hareket edileceği bildirilmektedir.⁶⁴ Harp esnasındaki malumatlar arasında; askerlerin dört koşun yapmaları ve düşmanın, askerin çok olduğunu zannetmesi için toz toprak kaldırmak üzere her süvarinin atının iki tarafına birer ağaç takması,⁶⁵ düşman askerlerini aç ve susuz bırakmak için boşaltılmış olan yerleşim yerlerindeki mahsullerin yakılması, su kuyularının kullanılmaz hâle getirilmesi,⁶⁶ deniz savaşlarında gemileri geceleyin gizlice savaş alanından uzaklaştırıp ertesi sabah yeni gemiler gelmişçesine coşkuyla karşılayıp düşmanın moralini ve direnme gücünü kırmayı amaçlayan stratejiler⁶⁷ gibi uygulamalardan da bahsedildiği görülmektedir.

Harbin seyri aşamasında dualardan da oldukça sık bahsedilmektedir. Savaş esnasında İslam ordusuna karşı esen rüzgârın durması, sisin dumanın dağılması gibi tabiat olayları için dualar yapıldığı gibi, genel manada da yardım için münacatlar yapılmaktadır.

Askerlerin sayıları ve kullanılan savaş aletlerinden de harbin seyri aşamasında oldukça fazla söz edilmekte, genellikle düşman askeri ve teçhizatı karşısında sayıca zayıf olunduğu ifade edilmektedir.⁶⁸ Bununla beraber düşman karşısında askerin az olmasının savaşı kaybetmek anlamına gelmediği, aksine Bedir savaşında müşrikler karşısında bir avuç olan Müslüman askerin iman ve sadakatiyle mücadele edip Bedir’in aslanları gibi muzaffer olduğundan bahsedilmektedir.⁶⁹

Cihat ruhu, harp öncesi psikolojik alt yapıyı oluşturduğu için, Peygamber efendimizin savaş alanında görüldüğüne inanılmakta⁷⁰ ve Peygamber efendimiz (s.a.s.)’in şefaatine nail olmak amacıyla canla başla nasıl mücadele edildiği anlatılmaktadır. Savaşlarda kullanılan toplarda, “Onların üzerine çamurdan pişirilmiş sert taşlar yağdıracağız.”⁷¹ gibi ayetlerle ilgi kurularak Rabbinin katında damgalanmış nişanlanmış, hangisinin kime ve nasıl isabet edeceği takdir olunmuş, fasıklıkta ve günahta

64 Şamî, *a.g.e.*, s. 34.

65 Şamî, *a.g.e.*, s. 30.

66 Zekeriyazâde, *a.g.e.*, s. 44-45.

67 Zekeriyazâde, *a.g.e.*, s. 81-82.

68 Karacan, *a.g.e.*, s. 26.

69 İnalçık-Oguz, *a.g.e.*, s. 110.

70 Kivâmî, *a.g.e.*, s. 232.

71 Zariyat Suresi, 51/33.

haddini aşmış, aşırıya kaçmış azgınlar için hazırlanmış,⁷² taştan çamurlara benzetilmekte ve ayet gerekçe gösterilerek şaşırmadan hedefleri vuracağı ifade edilmektedir.⁷³

İslam askerinin zihinlerine yerleşen “Ölürsen şehit, öldürürsen sâ'id” anlayışı, harbin seyri aşamasında “Peygamber(ler) cennettedir, şehit(ler) cennettedir, çocuk(lar) cennettedir, diri diri toprağa gömülen kız (çocukları) cennettedir.”⁷⁴ şeklindeki hadislerle yine fetihnamelerde dillenmektedir.

d) Harp Sonunda Yapılması Gerekenlerle İlgili Tespit ve Öğütler

İslam'ın getirdiği evrensel değerlerle bağdaşan uygulamalara tarihin her safhasında rastladığımız gibi, fetihname türü eserlerin sayfaları arsında da rastlamaktayız. Bu uygulamalardan; ganimet taksimi, çocuklara, kadınlara, ihtiyarlara ve esirlere karşı yapılan muameleler en dikkat çekicileridir. Kaleleri, ülkeleri fetheden İslam askerleri, Allah yolunda asıl fethin kalpleri fethetmek ve İslam sancağını kalplerde dalgalandırmak düşüncesine sahip oldukları için; aman dileyen düşman askerlerine hiçbir şey yapmadan, burunlarını dahi kanatmadan affedip, mallarıyla öylece bırakmışlardır.⁷⁵ Direnen düşman askerlerine ise padişah dilerse esir muamelesi yapmış, kimisini azat etmiş, kimisini de askerlerin mertebelerine göre dağıtmıştır.⁷⁶ Alınan esirlerin bir deftere kaydedildiği ve fethedilen ülkede güven içinde yaşamaları için belli bir vergiye tabi tutuldukları da görülmektedir.⁷⁷ Kimi durumlarda ise müşfikâne nasihatlerle İslam dinine davet edilmişler⁷⁸ ve “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur.”⁷⁹ ayeti gereğince malları ve canları Müslüman olmaları şartıyla bağışlanıp güvence altına alınmıştır.⁸⁰

Savaş sonrası esirlerle ilgili yapılması gerekenler, Peygamber efendimizin esirlerle ilgili; “Burun, kulak, dil ve benzeri organlarını kesmek suretiyle cezalandırılmaları yasaklandı.”⁸¹ hadisi şeriflerindeki öze uygun olup, gerek bu hadis gerekse bu min-

72 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Neşriyat 1979, c. 6, s. 4538.

73 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. 59.

74 Ebu Dâvut, Cihat, 27, İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1980, c. 5 s. 57.

75 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. 311.

76 Kıvâmî, *a.g.e.*, s. 85, 314.

77 Daş, *a.g.t.*, s. 213.

78 Şamî, *a.g.e.*, s. 121.

79 Nisa Suresi, 4/48.

80 Şamî, *a.g.e.*, s. 210.

81 Müslim, Cihad, 3; Tirmizi, Siyer, 48; İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, C. 5, s. 89.

valde başka hadislerin ışığında İslam'a ve insana yakışan, düşman da olsa yaratandan dolayı yaratılana saygı dairesinde olmuştur. İnceleme imkânı bulduğumuz fetihname türü eserlerde⁸² de buna muhalif bir durum yaşanmamıştır. Hiçbir savaşın sonunda savaşta aktif rol almayan kadınlara, masum çocuklara veyahut da âciz yaşlılara kılıç çekilip öldürülmemiştir.

Bütün bunların dışında fethedilen yerler savaş sonrası harap hâlde bırakılmamış, aksine mimari eserlerle canlandırılmıştır.⁸³ “Her kim Allah için küçük ya da büyük bir mescit yaparsa, Allah da onun için cennette bir köşk yapar.”⁸⁴ hadisi şerifi gereğince mescitler yapılmış, hutbeler okutulmuş ve vezirlerle meşveret yapılarak gerçekleşen fethin dinî açıdan hükmü ve getirdiği sorumluluklar tartışılmıştır.⁸⁵

Bulunan altın gümüş gibi mücevherlerin padişah için bir deftere kaydedildiği, elbise ve zahiriye cinsinden olanların ise İslam askeri tarafından paylaşıldığı da⁸⁶ fetihnamelerdeki savaş sonrasına ait bilgilerdendir. Osmanlılarda “dirlik” adı verilen, daha önceki Müslüman devletlerde de “ikta” olarak adlandırılan toprak rejiminin, savaşta başarılı olan askerlere toprak dağıtılarak devletin bekasını sağlamaya yönelik bir çaba sonucu şekillendiği de yine bu eserlerdeki savaş sonrasına ait ayrıntılardandır.⁸⁷

Fetihnamelerde savaş sonrası yurtlarına dönemeyen, savaş meydanlarında can veren şehitlerden de bahsedilmektedir. Şehitlerle ilgili “Peygamber(ler) cennettedir, şehit(ler) cennettedir, çocuk(lar) cennettedir, diri diri toprağa gömülen kız (çocukları) cennettedir.”⁸⁸ “Şehidin borcu hariç bütün günahları affedilir.”⁸⁹ hadisi şeriflerinden sık sık bahsedilmektedir.

Savaş sonrası bilgiler arasında düşman komutanlarını küçük düşürücü ifadelere de yer verilmektedir. Piyale Paşa'nın seferine iştirak etmiş olan Zekeriyazâde'nin eserinde⁹⁰ dükün, karısı tarafından azarlanışı: “Ey zalim! Oğlancığımı neyledin ki seninle gelmedi? Ya sen onsuz niçin geldin? Hiç onun gibi oğlandan atalar ayrılır mı? Ey acıması yok! Senin gibi şefkatsiz ataları santilerden dilerim ki denize atalar, başkalarına ibret olsun. Bre gayretsiz!” şeklinde oldukça detaylı olarak verilmektedir.

82 Bkz; Kivâmî, *a.g.e.*, İnalçık, Oguz *a.g.e.*, Zekeriyazâde, *a.g.e.*; Karacan, *a.g.e.*; Ahmet Bahatüddin Efendi, Ziya Paşa, *a.g.e.*; Daş, *a.g.t.*

83 Kivâmî, *a.g.e.*, s. 80.

84 Şamî, *a.g.e.*, s. 253.

85 Kivâmî, *a.g.e.*, s. 24.

86 İnalçık, Oguz, *a.g.e.*, s. 68.

87 Kivâmî, *a.g.e.*, s. 285.

88 Kivâmî, *a.g.e.*, s. 83; Canan, *a.g.e.*, c. 5, s. 57.

89 Kivâmî, *a.g.e.*, s. 247; Canan, *a.g.e.*, c. 5 s. 48.

90 Zekeriyazâde, *a.g.e.* s.44-45.

4. SONUÇ

Yazıldığı dönemin askerî, hukuki, siyasi ve edebî durumları hakkında günümüz araştırmacılarına fikir oluşturan bu eserler, yapılan savaşların sadece basit bir tarihi değildir; Allah'ın adını yayma sevdasıyla, sınır tanımayan fetihler gerçekleştiren ecdadımızın oluşturduğu Türk İslam savaş ahlakının, harp meydanlarında nasıl şekillendiğini gösteren belgelerdir. Öyle ki, günümüzde soykırım iddiaları ile karalanmak istenen, barbar olduğu söylenen milletimizin yaptığı fetihlerde hiç de öyle olmadığı, göğüs göğüse savaştığı, düşman karşısında bile hak ve adaletten ayrılmadığı fetihnamelerde açıkça görülmektedir.

Bu eserlerde bir kez daha görüyoruz ki, yapılan fetihler sadece kılıç gücüyle ya da akıl işiyle değil de "vicdan"la da alakalıdır. Geçmiş milletlere baktığımızda oluşturulan medeniyetlerin aklın ve vicdanın hüküm sürdüğü bir ortamda filizlendiği ve geliştiği, bunun aksi olan sömürücü veya zorba bir zihniyetin ise, uzun süre varlıklarını devam ettiremedikleri, ayrıca kültürel bir miras da bırakamadıkları görülmektedir.